

NAVIGATION APPARAT

Jette Hyldegård

Lektor, ph.d. på Danmarks
Biblioteksskole med
undervisning og forsk-
ning inden for området
Informationsinteraktion
og Informationsarkitektur.
www.db.dk/jh

Navigationssystemet i fagbøger og opslagsværker er et helt centralt hjælpemiddel i jagten efter en bestemt oplysning eller en given emneomtale. Det understøtter forskellige informationsbehov, søge- og læsestrategier samt brugssammenhænge. Navigationselementerne kan variere lige fra den overbliksskabende indholdsfortegnelse til det henvisende emne-, sted- og personregister. Andre forhold som sitets layout kan ligeledes indvirke på læserens navigation. Kvaliteten af navigationssystemet er dog ud fra et brugersynspunkt bestemt af flere aspekter og elementer.

ATTIONS

Et velfungerende navigationsapparat skal først og fremmest vurderes på, om det hjælper læsere i forskellige brugssituationer og med forskellige informationsbehov til at finde vej til viden i fagbøger eller opslagsværker. Navigationsapparatet er væsentligt, da disse bogtyper i modsætning til skønlitteratur sjældent læses lineært. Kvaliteten af et navigationsapparat forudsætter derfor en forståelse for samspillet mellem læseres informationsbehov og forudsætninger på den ene side og deres søge- og læsestrategi på den anden side.

Læserens informationsbehov og forudsætninger

Brugen af en given fagbog eller et givet opslagsværk er drevet af et underliggende informationsbehov hos læseren. Det kan være ønsket om at finde en konkret oplysning (verifikativt behov) med henblik på krydsordsløsning, deltagelse i en konkurrence eller løsning af en faglig problemstilling. Eller det kan være ønsket om at finde information om et specifikt emne (emnemæssigt behov) med henblik på udarbejdelsen af en opgave, løsning af en faglig problemstilling eller ud fra nysgerrighed og interesse.

Afhængig af læserens faglige forudsætninger (viden og erfaring) kan informationsbehovet i begge tilfælde opleves som mere eller mindre mudret. Er man fx uklar på, hvad man specifikt leder efter, eller kun ved lidt om emnet, kan det være svært at vælge, hvilket ord man skal slå op på i et register for at komme hen til det relevante sted i værket. Det kan ligeledes være svært at få overblik over værkets faglige systematik og struktur. Læserens informationsbehov og forudsætninger indvirker endvidere på hans eller hendes søge- og læsestrategi.

Læserens søge- og læsestrategier

Når vi anvender fagbøger og opslagsværker, benytter vi forskellige strategier, der er bestemt af vores formål med læsningen.

Der findes i denne sammenhæng seks forskellige læsemåder:

- Overblikslæsning: *læse for at få et indtryk af teksten*
- Skimming: *læse for at orientere sig om indhold (omfang, art, niveau) og form (fremstilling og sprog)*
- Normallæsning: *læse for at forstå og tilegne sig tekstens indhold og mening*
- Intensiv læsning: *læse for at lære i detaljer*
- Selektiv læsning: *læse for at finde særlige informationer*
- Opslagslæsning: *læse for at finde helt konkrete informationer*

Et godt navigationsapparat skal tilgodese og understøtte alle seks læsemåder; det vil sige muliggøre flere forskellige veje til viden.

Navigationsapparatet

Navigationsapparatet i fagbøger og opslagsværker består typisk af en indholdsfortegnelse og et registerapparat, men andre elementer medvirker også til læserens vej ind i værket. De mest centrale navigationselementer er medtaget her.

Forordet

Forordet bruger vi til hurtigt at bestemme, hvad værket omhandler, og hvem det henvender sig til. Det giver samtidig en indikation af det niveau, som emnet er behandlet på. Forordet kan med fordel bruges af nye læsere til at vurdere og afgøre værkets relevans og den videre brug heraf.

Indholdsfortegnelsen

Indholdsfortegnelsen bruger vi til at få en fornemmelse af værkets indhold og struktur samt på hvilket niveau, enkelte emner er behandlet (overfladisk eller dybdegående). Indholdsfortegnelsen kan samtidig bruges til at få et overblik over et givet emne og dets fagterminologi, herunder hvilke facetter emnet består af, og hvordan disse er relateret til hinanden i værket. Indholdsfortegnelsen kan bruges med henblik på en systematisk indgang til værket.

Registerapparatet

En har engang sagt, at "a book without an index is like a country without a map". Registret bruger vi til at finde en bestemt oplysning eller emneomtale i værket. Det er typisk en alfabetisk liste – placeret sidst i værket – over navne, emner, forfattere mv. samt med henvisninger til, hvor i værket den efterspurgte oplysning eller omtale findes. Der findes imidlertid flere måder at tilrettelægge et register på, der kan hjælpe læserens vej til viden.

Typografi bruges meget bevidst til at fremhæve forskelle og dermed muliggøre en differentiering imellem forskellige typer af henvisninger, fx imellem hovedomtalen og en kort omtale af et emne og imellem en teksthenvisning og en illustrationshenvisning.

Se-henvisninger afhjælper synonym-problemer ved at tillade mange indgange til det samme emne.

Se også-henvisninger hjælper læserens søgen ved også at henvisse til beslægtede og associerede emner.

Underordnede indgange til et opslagsord tilbyder en alternativ indgang til associationer ved samlet at vise og henvisse til forskellige aspekter af et givet emne.

Opslagsords betydning kan præciseres for at afhjælpe homonym-problemer, fx søm (hammer) og søm (syning).

Flere separate registre kan også forekomme i værket. Det ses ofte i værker med mange registerindførsler, hvor en opdeling af opslagsord efter type kan hjælpe læseren med at lokalisere det rette opslag og henvisning. De mest udbredte registertyper er: stikordsregister, emneregister, personregister (omhandlende), stedregister, forfatterregister og titelregister.

Ordliste

En ordliste er basalt set en liste med termer og definitioner, der forklarer opslagsordet under ét (frem for inde i værket). Ordforklaringen kan hjælpe læserens forståelse og brug af en given fagterminologi. I lighed med et register kan ordlisten også indeholde se- og se-også-henvisninger.

Tesaurus

En tesaurus er et netværk af relaterede termer inden for et givet fagdomæne. Den viser og illustrerer, hvordan termer er relateret hierarkisk og associativt, og den er med til at give et overblik over et emne. Dette kan være en stor hjælp i læserens faglige emnesøgning.

Layout

Ligesom typografi bruges i registre til at guide læserens valg af opslagsord og henvisninger, kan layout også med fordel anvendes til at støtte læserens læsemåde (og søgen efter bestemte informationer) i selve værket. Fra gestaltpsykologien ved vi, at eksempelvis brugen af kontraster (**fed** og *kursiv*) og indramning af information (faktabokse) automatisk påkalder opmærksomhed og dermed er med til at styre vores læsning af en given tekst. Det kan anvendes i forbindelse med især skimming samt overblik- og opslagslæsning.

Sampil med web

Hvor navigationsapparatet i fagbøger og opslagsværker tidligere kun angik det trykte værk, kan det i dag også indeholde henvisninger til værkets virtuelle pendant eller hjemmeside. Det giver således mulighed for dynamisk at finde informationer, der rækker ud over det trykte værks afslutning og at nyde godt af webmediets muligheder for bruger- eller læserinddragelse. Det ses bl.a. med Jens Hofmans bog fra 2005 om motiverende design.

<http://wiki.webdeziagn.dk/wiki/Forside>

Kvalitet i navigationsapparatet

Der er flere aspekter, der indvirker på læserens oplevelse af kvalitet i brugen af et navigationsapparat.

De gælder ved såvel udarbejdelse som vedligeholdelse af de enkelte navigationselementer.

- Tænk på læserens *brugssituation*, herunder hans eller hendes informationsbehov, forudsætninger og læsemåder
- Overvej, hvilke ord brugeren kunne tænkes at slå op på – det er ikke nødvendigvis de samme, som fremgår af teksten
- Hjælp brugeren med at *skelne* imellem de anvendte henvisninger, så han eller hun ikke søger forgæves
- Overvej brugerens nytte af *flere registre* frem for ét
- Hjælp brugeren med at finde den *relevante* oplysning eller emneomtale ved at benytte se- og se også-henvisninger (synonym-problemet) og præcisere termers betydning (homonym-problemet)
- Hjælp brugeren med at finde den *relevante* oplysning eller emneomtale ved at tilbyde opslag på flere aspekter og under-indgange af et emne (gælder, hvis emnet er behandlet dyberegående i værket)
- Tillad *fleksibel* brug af navigationsapparatet, herunder flere indgange til samme information
- *Evaluer* løbende navigationsapparatet – er det fx effektivt, relevant og brugervenligt?

Henvisninger i udvalgt

Andersen, Axel. *Veje til viden – håndbog i informationssøgning*. Gyldendal Undervisning, 1996.

Browne, Glenda & Jermy, Jon. *The Indexing Companion*. Cambridge University Press, 2007.

Dansk Standard. DS/INF 121:1998. Dansk vejledning til ISO 999:1996 – *Vejledning i udarbejdelse, opbygning og udformning af registre*. 1998.

Stauber, Do Mi. *Facing the Text: Content and Structure in Book Indexing*. Cedar Row Press, 2004.

www.anindexer.com
[http://en.wikipedia.org/wiki/Index_\(publishing\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Index_(publishing))
www.theindexer.org/files/22-2-olason.pdf